

Frederik II af Preussen og Dronning Juliane Marie.

Af

Edvard Holm.

Den, der i Rigsarkivet søger Oplysninger til Dronning Juliane Maries Historie, vil med Iver gribe efter den anselige Pakke Breve fra Frederik II af Preussen til Dronningen, som findes der. Aabner man den, vil man imidlertid maaske i første Øjeblik føle sig noget skuffet. Det tidligste Brev, den indeholder, er nemlig fra 25. April 1772, og hele Brevsamlingen er nærmest indskrænket til den Tid, da Dronningen var Kongefamiliens indflydelsesrigeste Personlighed. En Del Breve falde dog i Tiden, efter at hun af Kronprinsen var bleven styrtet 14. April 1784. Det sidste Brev er fra 29. Maj 1786, skrevet faa Maaneder før Frederik II's Død 17. August samme Aar.

Naturligvis er det beklageligt, at der ingen Breve er fra den tidligere Tid. Dronningens Stilling efter Struensee-Katastrofen gav hende vistnok særlig Betydning for den preussiske Konge; men Berøringen imellem dem var dog meget ældre, og der er ingen Tvivl om, at Frederik II i det mindste til en vis Grad med Deltagelse har fulgt hendes Skjæbne ogsaa i hendes yngre Aar. De stode hinanden nær, forsaavidt Juliane Marie

var hans Svigerinde; Frederik II var nemlig gift med hendes Søster, Elisabeth af Brunsvig. Det var et ulykkeligt Ægteskab, eller snarere i mange Aar kun et Ægteskab af Navn, da de ikke saas mere end et Par Gange om Vinteren i den korte Tid, Frederik II plejede at opholde sig i Berlin. Til Sanssouci og Potsdam kom Dronningen aldrig, han vilde ikke have hende derud. Til Trods for denne Ægteskabets Karakter følte han sig dog nøje knyttet til den brunsvigske Fyrstefamilie. Blot for at tage et enkelt Exempel, var Juliane Maries ene Broder Ferdinand den berømte Feltherre, der under Syvaarskrigen gjorde ham overordentlig Gavn ved sejrrig at holde Franskmændene Stangen i Vesttyskland. At Juliane Marie var bleven Dronning i Danmark og Norge, havde ogsaa været ham kjær. Næppe var Frederik V's første Dronning Louise død den 19. December 1751, førend der strax blev almindelig talt om, hvem der skulde afløse hende som Kongens Gemalinde. Ogsaa i den preussiske Kongefamilie var dette Æmne paa Bane. Frederik II's Søster, den svenske Dronning Louise Ulrike, der til Trods for det glødende Had, hun nærede til Danmark, dog gjerne vilde se sin Søster Amalie paa den danske Trone, skrev til Frederik II, om han ikke vilde virke derfor; men det afviste han kort, han vilde aabenbart ikke nu af med denne Søster, som han holdt meget af, og han fandt, at det ikke var nogen misundelsesværdig Lod for hende at skulle blive Stifmoder til Frederik V's fire Børn af første Ægteskab. Derimod tænkte han strax paa sin Dronnings Familie, og man ser ham ytre sin Forbavselse over, at det danske Hof ikke søgte en Brud for Frederik V i en Datter af hans egen Svoger, den dengang regerende Hertug Karl i

Brunsvig; det var, mente han, en velopdraget ung Dame. Han prøvede endog paa underhaanden at virke for, at Valget kunde falde paa en brunsvigsk Prinsesse, og han blev ogsaa tilfredsstillet i saa Henseende, da han fik at vide, at i Virkeligheden var det netop den hertugelige Familie i Brunsvig, som det danske Konseil og A. G. Moltke havde henledet Kong Frederiks Opmærksomhed paa, og at denne vilde tage en yngre Søster af Hertugen, Prinsesse Juliane Marie, altsaa hans egen Svigerinde, til Dronning¹⁾.

Da hun den 8. Juli 1752 holdt Bryllup med Kong Frederik V, var altsaa et Svogerskabsforhold knyttet imellem Hofferne i Kjøbenhavn og Berlin. Den ledende Statsmand herhjemme var dengang som velbekjendt J. H. E. Bernstorff. Frederik II og Bernstorff hadede hinanden af Hjærtet, og den preussiske Konges Nag imod den danske Minister var saa stort, at han af al Magt intrigerede imod ham for at faa ham styrtet. Blandt andet ønskede han netop ved Hjælp af Juliane Maries ældre Broder, Hertugen af Brunsvig, at overtale den danske Konge om Nødvendigheden af at afskedige Bernstorff. Den Formodning ligger overordentlig nær, at han har tænkt sig Hertugen benytte Søsteren, den unge danske Dronning, som et Redskab dertil. Naar han tillige brugte to brunsvigske Prinser, deriblandt netop den ovennævnte Ferdinand, til snart efter Juliane Maries Komme til Danmark at rejse til Hoffet i Kjøbenhavn og skaffe sig Oplysninger om Ministrenes gjensidige Stilling og Forhold til Kongen, spillede Tanken om at mod-

¹⁾ Friedrichs des Grossen Politische Correspondenz, 8. og 11. Jan., 9. Feb. og 31. Marts 1752.

arbejde Bernstorff aabenbart ind med her. Denne blev imidlertid lykkeligvis siddende urokket, og man kan ikke spore den ringeste Antydning af, at Juliane Marie har ladet sig benytte til nogen Intrige imod ham. Overhovedet holdt hun sig som Kong Frederiks Dronning nøje til sine Pligter som Hustru og Moder, hun havde ingen Tanker om at spille en politisk Rolle. Til Vederlag blev hun behandlet af Kongens Omgivelser med al sømmelig Hensynsfuldhed.

Det er bekjendt, at Forholdet blev et helt andet, da Kristian VII kom under Struensees Herredømme, ligesom det ogsaa er vitterligt, at Juliane Marie og Karoline Mathilde ikke kunde udstaa hinanden. Da Frederik II havde hadet Bernstorff — mod hvem hans egen Minister Borch i Aaret 1767 endog spillede en meget dristig Intrige for at faa ham styrtet —, kunde man antage, at han vilde se med venlige Øjne paa den Mand, der omsider fik Bernstorff bort, nemlig Struensee, og han, som tidligere havde gjort Nar af Kristian VI paa Grund af hans stærke Religiositet, skulde man tro, vilde have følt sig tiltalt ved Struensees i høj Grad fritænkenske Meninger. Men til Trods for det saa Frederik II med dyb Foragt paa Struensee. Allerede det, at denne var en borgerlig Parvenu, forargede ham, og, hvor stærkt han end selv var et Barn af sin Tid, var han dog først og fremmest den praktiske Statsmand, der indtil Ensidighed, jeg kunde gjerne sige Bonerthed, saa ned paa den Tanke at ville styre en Stat efter nye økonomiske eller filosofiske Theorier, og en Reformgjerning som den Struenseeske maatte i hans Øjne være et Overmaal af Absurditet. Dertil kom vistnok ogsaa Ærgrelse over Svigerindens tilsidesatte Stilling ved Kristian VII's og

Karoline Mathildes Hof. Igjennem hele Livet var han en haard og ubarmhjærtig Dommer over dem, som han af en eller anden Grund fik noget imod, altid tilbøjelig til at tro det værste om dem. Saaledes da ogsaa med Hensyn til Struensee. At han opfattede ham som Karoline Mathildes Elsker, følger af sig selv, og det havde han god Ret til; men han troede fuldt ud alt, hvad der blev fortalt om hans onde Planer, at ville de-tronisere Kongen og selv gribe Magten. Hans bekjendte Skrift om Tiden fra 1763—1775 indeholder et stærkt Sted derom. Han skildrer her, hvorledes Dronningen og Struensee, for at Kristian VII ikke skulde opdage deres Forhold, gav ham Opium under Paaskud af, at det var et nødvendigt Lægemiddel for ham, og at den overdrevne Brug, de lod ham gjøre deraf, ganske forstyrrede hans Sjælsevner; han fremhæver det danske Folks berettigede Harme derover, som naaede sit Toppunkt, da det blev opdaget, at Struensee, for helt at faa Tøjlerne i Hænderne, stræbte efter at faa Kongen erklæret for at være ude af Stand til at regere. Derfor havde saa en Sammensværgelse dannet sig og Deltagerne i denne faaet Dronning Juliane Marie til at yde dem sin Hjælp for at frelse Landet¹⁾. Frederik II er imidlertid ikke bleven staaende ved denne Udtalelse. Der findes iblandt hans poetiske Arbejder en Samtale i de Dødes Rige imellem den bekjendte franske Statsmand Choiseul, Struensee og — Sokrates. Denne Samtale har vel nærmest til Øjemed at hudflette Choiseul; men det gaar ogsaa ud over Struensee. Han optræder uden Hoved — som de Danske havde hugget af ham —, og da Choiseul spørger ham,

¹⁾ Tom. VI. S. 50 (Udgaven 1846—56).

hvorfor man havde behandlet ham saaledes, skildrer han med megen Selvfølelse sin forbryderske Færd og ender med at sige: „De Danske, som ikke havde Forstand paa Macchiavelli, kunde ikke begribe det ophøjede i min Virksomhed, og efter at jeg faktisk havde været Konge (*vraiment roi*), huggede man Hovedet af mig.“ Han skildrer sig selv som lignende Cromwell, Cæsar Borgia og Catilina, og han fremstiller sig som et stort Geni af den Slags, der vil udføre noget hidtil ukjendt og ikke bryder sig om, hvilke Midler der bruges. Men Sokrates skjøner ikke paa denne Storhed, han lader ham vide, at hvad Ixion og Prometheus havde lidt, vilde være altfor mildt til at straffe hans sorte Forbrydelser.

Vi kunne af slige Udtalelser slutte os til, med hvor megen Sympathi Frederik II har modtaget Budskabet om Katastrofen 17. Jan., der stillede Svigerinden paa den øverste Plads i den dansk-norske Stat. Hvorvidt der, medens det Struenseeske Herredømme stod paa, har været nogen Forbindelse imellem ham og hende, har man ikke hidtil vidst noget om. Naar Udgaven af hans „Politische Correspondenz“ naar op til den Tid, ville vi kunne se det. Men allerede Dagen efter Struensees Fald skrev Juliane Marie til ham om, hvad der var sket¹⁾, og rimeligvis har han da ogsaa svaret derpaa. En Kjendsgjerning er det i ethvert Tilfælde, at det ikke varede længe, inden den Brevvexling imellem dem begyndte, hvoraf vi nu kun have hans Breve tilbage. Om Dronningens egne Skrivelser existere, er meget tvivlsomt. Hun har, kan man se, i en af dem bedt ham om at brænde dem, og han har lovet hende at gjøre det.

¹⁾ Historisk Tidsskrift 4 R. II. S. 783 Note.

„Hvor usigelig høj Pris“, skriver han til hende i den Anledning, „jeg end sætter paa Deres Majestæts Breve, skulle de blive brændte, saaledes som De forlanger. Jeg forstaar helt vel, at den Stilling, hvori Deres Majestæt befinder sig, kræver den største Diskretion fra min Side, baade med Hensyn til det nuværende Øjeblik og, hvad Fremtiden angaar“; hun kunde, tilføjer han, være overtydet om, at der aldrig skulde undslippe ham et Ord, som ildesindede Mennesker vilde kunne gjøre en fordærvelig Brug af¹⁾. Et Brev, som hun skrev ikke længe, efter at Regeringsforandringen 14. April 1784 havde gjort Ende paa hendes Indflydelse, har han efter hendes Ønske sendt hende tilbage. Det er selvfølgelig muligt, at han, selv om han har lovet hende at brænde hendes Breve, dog ikke har gjort det, og at de findes i et af de preussiske Arkiver; men, om saa er, synes deres Tilværelse at være ukjendt for de tyske Historikere. Jeg behøver ikke at sige, at det vilde have en overordentlig Interesse for os, hvis de existerede; foreløbig maa vi med Hensyn til Dronningens Meninger og Udtalelser nøjes med, hvad man kan slutte sig til af Frederik II's Svar.

Naar Juliane Marie strax efter 17. Januar vendte sig til Svogeren i Potsdam, har det aabenbart været, fordi hun ikke var i Tvivl om, at han gjerne saa hende paa den Plads, hun var kommen til at indtage, og hun har tillige næret sin Tids almindelige Beundring for hans aandelige Storhed. Derfor mente hun ogsaa, da Forholdet til England blev spændt paa Grund af Karoline Mathildes Skjæbne, trygt at kunne henvende sig til ham

¹⁾ 7. April 1774.

om Raad, han gik villig ind paa at være hendes Raadgiver i denne Sag, og dermed var Brevvexlingen i fuld Gang for, som ovenfor nævnt, at vare indtil Slutningen af Maj 1786.

Frederik II holdt af at skrive Breve, og han var en fortrinlig Brevskriver. Han gav sig helt hen i sine Breve, det er deres første og store Fortrin; alt, hvad der fyldte ham, maatte frem i dem, Følelser og Stemninger imod Slægt og Venner ligesaa godt som Bitterhed og Ringeagt med Hensyn til hans Fjender, og i endnu højere Grad tumlede han sig om muligt i dem med sin vidunderlige Livlighed paa alle aandelige Omraader, baade æsthetiske, historiske, filosofiske og politiske, paa hvilke han i det hele holdt af at bevæge sig. Alt fremstilles med den ejendommelige klare, gjennemsigtige og tidt vittige Stil, der hørte med til det, hvori han var beslægtet med sit æsthetiske og filosofiske Ideal, Voltaire. For hvem der vil lære Datidens Aandspræg at kjende, gives der næppe nogen mere tiltrækkende og oplysende Læsning end hans Breve. At man tillige tidt frastødes ved Frivolitet, cynisk Spottelyst og undertiden ved en næsten forfærdende Pessimisme, formindsker selvfølgelig ikke den Belæring, man faar af dem. Tvært imod.

Hans Breve til Dronning Juliane Marie have — det kan enhver begribe — langt fra den Indholdsfylde eller den almindelig aandelige Interesse som hans Breve til berømte samtidige eller til fortrolige Venner. Men de ere dog mærkelige nok. Allerede deres store Mængde vækker Opmærksomhed. Det er forbavsende, at de udgjøre et Tal af ikke mindre end 242, det vil med andre Ord sige, 17—18 i Gjennemsnit hvert Aar. Vil man sammenligne dette Tal med, hvad der er udgivet af

hans store Korrespondance med forskjellige Personligheder, overraskes man dobbelt ved Antallet.

Hvad var Grunden til, at han tilskrev hende denne Masse af Breve, og det selv paa Tider, da han var optaget af de alvorligste udenrigske Spørgsmaal? Var det af rent politiske Motiver, han skrev dem? Derfor kunde det tale, at Politik danner det gennemgaaende Indhold af Brevene, i det mindste saalænge indtil Juliane Marie blev fortrængt af Kronprinsen. Naar man undtager hans Breve til Katharina II og til hans Broder Henrik, hans „*autre moi*“, som han har kaldt ham, vil man langt fra finde Politiken i den Grad beherske hans Breve til nogen anden. De indeholde stadig Skildringer af den politiske Stilling i Europa, saaledes som den skiftede og udviklede sig, og idelig ved Siden deraf Kritik af de forskjellige Staters Politik.

Men paa den anden Side maa man erindre, at han godt kjendte den dansk-norske Stats Svaghed. I en Oversigt over de europæiske Rigers Styrke, som han har givet i sit Skrift om Europas Historie fra 1775 til 1778, fremhæver han først Sverige under Gustav III som en svag Magt, der var ude af Stand til at angribe nogen. Derpaa hedder det: „Danmark havde en god Flaade og 30000 Soldater; men dets Svaghed gjorde, at det næsten ikke var Sverige overlegent.“ Han gaar ogsaa jævnlig i sine Breve ind paa Forhold, ved hvilke der fornuftigvis ikke vilde kunne være Tale om nogen Indgriben fra vort Fædrelands Side, og ved andre Lejligheder har man ondt ved at forstaa, hvorfor han skriver saa tidt, da nogle faa Breve vilde have været ganske tilstrækkelige, hvis det blot havde kommet an paa at give en Impuls i en eller anden Retning. Der er imidlertid ubestridelig

Breve, hvor hans Hensigt at paavirke Regeringen i Kjøbenhavn træder klart frem. For slet ikke at tale om saadanne, hvor han giver Raad, fordi han bliver anmodet derom, saa er det for Exempel ganske indlysende, at han flere Gange har villet hindre en Tilnærmelse imellem den dansk-norske Stat og det ham forhadte England og vel endog villet ægge til at stille sig i en vis Modsætning til denne Magt¹⁾. I et enkelt Tilfælde mærker man hans tydelige Stræben efter at knytte et personligt Baand imellem det danske Kongehus og hans egen Familie, og han har aabenbart i det hele ønsket at se en Opfattelse af de europæiske Forhold, der saavidt muligt faldt sammen med hans egen, raade i Kjøbenhavn; der kunde maaske dog komme Øjeblikke, da den gode Flaade og de 30000 Mand kunde gjøre deres Nytte. Dertil har han ment at kunne benytte sig af den Tillid og den Beundring, som Dronning Juliane Marie viste ham, hun, som kaldte ham „*mon pilote*“ og ønskede at høre hans Opfattelse saa af det ene, saa af det andet Spørgsmaal. Vi kunne anse det for et tomt Galanteri, naar han skriver til hende, som om hun var den ene raadende i den dansk-norske Stat, som om det var hende, der havde sluttet Mageskiftet med Rusland eller det væbnede Neutralitetsforbund af 1780²⁾, i det hele, som om hun var en Slags dansk Katharina II. Han kunde fornuftigvis ikke være ubekjendt med, at det var A. P. Bernstorff, der bestemte den danske Udenrigspolitik indtil 1780; men Korrespondancen vilde paa den

¹⁾ Saaledes under den amerikanske Kolonialkrig (24. Marts 1780).

²⁾ Man se f. Ex. hans Ord i et Brev af 9. Decbr. 1778: „*Votre Majesté fait très bien de vouloir faire convoier sa flotte marchande par des vaisseaux de guerre Danois.*“

anden Side være helt meningsløs, naar han dog ikke havde antaget, at Dronning Juliane Marie vilde være et meget godt Medium til, at han igjennem hende kunde fremsætte sine Tanker paa en mere virkningsfuld Maade, end om han blot brugte sin Afsending i Kjøbenhavn dertil. Enkelte Spørgsmaal, som han kom ind paa, vare ogsaa af den Natur, at hendes Vilje maatte kunne tænkes her at have en afgjørende Betydning.

Alt dette er imidlertid ikke tilstrækkeligt til at forklare Brevvexlingens Karakter. Han har aabenbart havt en personlig Tilfredsstillelse af at skrive til hende, han har fundet, at han i hende havde en forstandig Korrespondent, og han har skrevet med et imod hende venligt Sind.

Jeg tænker herved mindre paa, hvad der maaske kunde gjøre et Indtryk paa den Læser, der ikke er fortrolig med hans Brevstil, nemlig paa de mange Behageligheder, han siger hende. Ligesaa bidende og hvas Frederik II kunde være, ligesaa vidt kunde han gaa i at sige Smigrerier i sine Breve. Det kan blive ligefrem kvalmagtigt. Brevene til Voltaire og til Katharina II indeholde Exempler nok derpaa; men vi møde det ogsaa til Gavns i det Sprog, han førte til Juliane Marie. Det er tiltalende, naar han kalder hende „min kjære Veninde“, eller naar han skriver, at hendes Breve ere som en god Venindes til en tro Ven; det tager sig meget net ud, naar han mindes gamle Dage, da han havde danset med hende; men det er ganske tomt, naar han kalder hende „den guddommelige Juliane“ eller „den uforlignelige Dronning“, og naar han udbryder: „Jeg vover at sige, at denne Brevvexling er noget enestaaende i Verden; men hvor træffer man ogsaa Ærefrygt indgydende Julianer.“

Man kan se ham stadig erklære, at hendes Udtalelser om de europæiske Forhold ere saadanne, at han er ude af Stand til at berigtige dem, hun har altid Ret i, hvad hun siger af sligt, og det hedder endog i et af hans Breve: „Det Billede, min uforlignelige Dronning udkaster af den chaotiske Tilstand i den europæiske Politik i Europa for Øjeblikket, er saa udmærket, at selv Kardinal Richelieu ikke vilde kunne have gjort det bedre.“ Men sit Højdepunkt naar han dog maaske, da hun sender ham en Medaillon af sig i Porcellæn. Da taber han rent Balancen. „Katholikerne“, skriver han, „ære ikke deres hellige Jomfru højere, end jeg vil ære denne Medaillon, dens Plads bør være i Venskabet Tempel i Spidsen for de faa hæderlige Mennesker, der have givet Exempel paa denne Dyd.“ „Jeg har kysset den,“ siger han i et andet Brev, „og jeg har givet den en Hædersplads i mit Værelse; der vil jeg hver Dag gjøre oprigtige Ønsker for den guddommelige Julianes Vel og Lykke.“ Slige Smigrerier ere ligesaa opstyltede som de deltagende Ord, han skriver til hende engang, da et Krudttaarn var sprunget i Luften i Kjøbenhavn og havde gjort en Del Ulykke. „Jeg forsikrer min uforlignelige Dronning,“ siger han, „at jeg ikke er kommen i mindre Bevægelse ved Ulykken i Kjøbenhavn. end om jeg selv var bleven rammet af den; jeg vilde have ilet Eders Majestæt til Hjælp, men Ulykken var allerede sket, og den lange Afstand gjorde det umuligt for mig at følge mit Hjertes Røst, mine Klager nytte intet.“¹⁾

Da alt sligt er en Floskelstil, man ogsaa kjender i andre Breve fra ham, kan der naturligvis ingen Vægt

¹⁾ 19. April 1779, jvf. 27. April.

lægges derpaa; men man maa dog ikke tage den Velvilje, som det skal udtrykke, for en blot Maske. Derom vidner den forbavsende Aabenhed og Uforbeholdenhed, hvormed han udtaler sig om baade samtidige Forhold og Personligheder. Han kunde umulig skrive, som han gjorde det, naar det ikke var sandt, hvad han et Sted udtaler til hende, at han fuldt ud havde Tillid til hende. Og hvorfor skulde han fremdeles skrive om alle disse Enkeltheder, deriblandt netop ogsaa om Begivenheder, der laa Preussens og Danmarks gjensidige Forhold fjærnt, naar han ikke havde følt en vis Tilfredsstillelse ved at skrive derom! Saaledes f. Ex. Meddelelser om Pugatschefs Opstand i Rusland og maaske endnu mere de Breve, han har sendt hende under den Bajerske Arvefølgekrig.

Jeg kan selvfølgelig ikke gaa nærmere ind paa denne Krig; jeg skal her kun nævne, at Josef II, der dengang var tysk Kejser, som sin Moder Marie Theresias Medregent fik kastet Østerrig ind i Forsøg paa at annektere en stor Del af Bajern, og at dette fremkaldte et aabent Brud med Frederik II, der ikke vilde taale en saadan Udvidelse af den østerrigske Magt og i Sommeren 1778 trængte ned i det nordlige Bøhmen efter en Felttogsplan, der i en forbavsende Grad ligner den, Preusserne fulgte 1866. Men Østerrigerne havde indtaget saa stærke Stillinger, at Frederik ikke kunde tvinge dem til et afgjørende Slag. Efter et Par Maaneders mindre Fægtninger trak han sig af Provianteringshensyn ud af det fuldstændig udspiste nordlige Bøhmen, og Kampen gik over til en Strid med Diplomatiets Vaaben, i hvilken han i alt væsenligt satte sin Vilje igjennem overfor Østerrig. Frederik II, der havde Rygstød i Rusland, var under denne

Konflikt Østerrig afgjort overlegen, der var ikke fjær-
neste Rimelighed for, at han vilde kunne faa Brug for
Danmarks 30000 Soldater¹⁾, end sige for dets Flaade,
og dog har han i de 10 Maaneder, Striden varede, fra
da han var rykket i Felten, indtil Freden i Teschen blev
sluttet i Maj 1779, skrevet ikke mindre end 30 Breve til
Juliane Marie, altsaa 3 om Maaneden. Netop medens
han ligger i Felten imod Østerrigerne, skriver han baade
den 6te, den 10de og 18de Juli, den 1ste, 11te og 26de
August. I det første Brev hedder det: „Jeg haaber, at
min bedste Veninde snart skal høre tale om os; vi ere i
stadig Aktion.“ I de følgende Breve fortæller han hende
om Østerrigernes faste Stillinger, om hans Broder Hen-
riks Fremtrængen fra Sachsen, og om hvorledes han haaber,
at det derved kunde lykkes at faa Østerrigerne drevne
bort, et Haab, som dog ikke skulde gaa i Opfyldelse.
Ogsaa sætter han hende ind i Stillingen til Kejserinden
af Rusland, af hvis Medvirken han venter sig meget, og
da saa Fredsunderhandlingerne begynde, giver han hende
Meddelelser om deres Gang, tilsatte snart med satiriske
Bemærkninger om de mæglende Magter, snart med Ros
over dem, og selvfølgelig med Grovheder om Østerrig.
I et af de første Breve, han skrev, efter at han havde
trukket sig ud af Bøhmen, fortæller han hende endog,
hvilke Stillinger han havde ladet sine forskellige Hær-
korpser indtage; han vilde, skriver han, paa Grund af
hendes Interesse for deres „fælles Fædreland Tyskland“
fortælle hende det vigtigste af, hvad der foregik ved

¹⁾ Jeg erindrer meget godt, at Karl af Hessen i *Memoires de mon
temps* (Copenhague 1861) S. 81 hentyder til, at der maaske
fra preussisk Side tænktes paa at faa Hjælpetropper fra Danmark,
men det hele staar meget løst og er ganske uden Betydning.

hans Hær. En saadan Række Breve fra den umaadelig sysselsatte Konges Side lader sig aabenbart kun forklare, naar man antager, at han har havt en personlig Fornøjelse af at skrive til hende, at det har været ham en Slags Rekreation. Nogle faa Breve vilde have været tilstrækkelige til at sætte hende ind i det, der kunde have praktisk politisk Betydning. Det samme gjælder ogsaa om mange Breve, som han har skrevet om Forholdet mellem Østerrig og Rusland.

Naar vi nu efter disse almindelige Bemærkninger om Brevvexlingens Karakter gaa over til at se paa Stoffet i dem, da knytter der sig selvfølgelig størst Interesse til, hvad der vedrører vort Fædrelands Forhold.

Det var, har jeg allerede sagt, et enkelt Punkt i disse, Spændingen til England efter Katastrofen den 17. Januar 1772, der fremkaldte det første Brev, vi have fra ham til Juliane Marie. Kong Georg III af England var i høj Grad opbragt over den Behandling, Søsteren Karoline Mathilde var bleven Gjenstand for, og de Forhandlinger, der førtes imellem Regeringerne i London og Kjøbenhavn, indtil Karoline Mathilde var ført til Celle, vare holdte i en alt andet end venlig Tone. Juliane Marie henvendte sig da til sin kloge Svoger i Potsdam for at bede ham om at mægle. Jeg er tilbøjelig til at tro, at Ministrene have været enige i, at hun burde gjøre dette Skridt. I det mindste meddelte hun dem de Breve, Frederik II skrev til hende i den nærmeste Tid derefter¹⁾. Det var med den største Venlighed, med de mest levende Udtryk af Deltagelse, at han tog imod Op-

¹⁾ Dette fremgaar af et Brev til Arveprins Frederik fra Schack-Rathlou 4. August 1772 (Pakke Betænkninger osv. i Tiden fra 1772—1781; Samlingen paa Raunholt).

fordringen til at mægle, og han erklærede sig villig til at paatage sig dette; men, tilføjede han, det vilde næppe behøves. Baade i det første og i de senere Breve beroligede han hende; han var overtydet om, at det fra Englands Side ikke vilde blive til andet end Ord og til en forbigaaende Misstemning, man skulde blot fra dansk Side vise en fast Holdning. Men ejendommeligt nok, det var ved Siden heraf dog, ligesom om han mente, at det kunde være ganske godt, om hun ikke troede Georg III og Englænderne altfor godt. Han skrev til hende i Slutningen af Juli 1772, at Kongen af England nok vilde slaa sig til Ro, men at man dog maatte være forberedt paa Intriger fra hans Side, da han følte sig fornærmet af hende personlig og af hele det brunsvigske Fyrstehus. Saaframt han selv hørte, at der i England tænktes paa noget ondt, skulde han nok give hende Underretning derom. Dette Brev satte den rængstelige Dronning i ikke ringe Uro; men den besindige Schack-Rathlau, som hun og hendes Søn meddelte det, tog Sagen med stor Fatning og viste, at der ikke var den ringeste Grund til at være bange for Intriger fra Englands Side i selve Danmark, det havde slet ingen farlige Forbindelser her. Desuden maatte man huske paa, at den preussiske Konge, hvis Holdning der forøvrigt var al Grund til at være taknemmelig for, var en bitter Fjende af England og ikke vilde være misfornøjet med, at Forholdet imellem det danske og det engelske Hof ikke var altfor godt¹⁾. Ligesom Frederik II i denne Tid havde ønsket, at man i Kjøbenhavn ikke gav for meget efter for England, saaledes ser man ham gjentagne Gange i de nærmest

¹⁾ Se den i Noten under forrige Side nævnte Pakke.

følgende Aar, naar den engelske Regering gav sit vrantne Lune imod vort Fædreland Luft, opmuntre Juliane Marie til bare rolig at byde den Spidsen.

Da det under det spændte Forhold til England drejede sig om den Behandling, Karoline Mathilde havde været udsat for, særlig om Ophævelsen af hendes Ægteskab med Kristian VII, kom Frederik II naturligvis ogsaa i sine Breve ind paa at skrive om hende, og hun er jævnlig paa Tale i dem lige til hendes Død i Celle 10. Maj 1775. Vi have ovenfor set, hvorledes han dømte om Struensee¹⁾; men hans Udtalelser om den ulykkelige Dronning ere om muligt endnu haardere. Det er, som om han forfulgte hende med et bittert Had. Hun er i hans Øjne kun en skjændig Kvinde, der baade havde begaaet Ægteskabsbrud og var meddelagtig i de andre grove Forbrydelser imod Kong Kristian VII, som Struensee var sigtet for. „Hun fortjener“, skriver han, „kun Foragt . . . det forekommer mig, at Forbrydelser ingensteds bør finde Beskyttelse, og at en høj Byrd ikke bør tjene hende til Værn; hvis man opstillede det Princip, at Lovene kun kunde bruges i al deres Strængighed imod Folket, og at de store ustraffet kunne begaa de groveste Forbrydelser, vilde det være forbi med al Samfundsorden.“ Han finder da ogsaa, at det Højsind og den Ædelmodighed, som Juliane Marie havde vist mod hende, har været overordentlig stor. Men det var ikke nok med, hvad hun havde begaaet, hun vedblev efter hans

¹⁾ Derimod havde han, hvad der ogsaa andensteds fra er bekjendt, Sympathi for Struensees Broder, Karl August, der senere blev Minister i Preussen. I et Par af sine Breve til Juliane Marie lægger han et godt Ord ind for denne „*malheureux frère du grand coupable*“, som han forsikrede, var „*un pauvre homme des lettres*“ (6. og 19. Juli 1772).

Opfattelse stedse at være lige udsvævende og lige rænkefuld; han paastod, at han havde god Lejlighed til at vide Besked med, hvad hun tog sig for, da hendes Overhofmesterinde var en Søster til en af hans Ministre¹⁾. Man maatte, mente han, dobbelt ivrig holde Øje med hende, fordi hun var i Ledtog med Broderen, den engelske Konge. Voldsomst kommer hans Anklage imod hende maaske frem i et Brev, som han skrev den 15. Juli 1774. „Hun er“, hedder det her, „vistnok paa en Maade brouilleret med sin Broder Kongen, da hun stiller større Krav til ham, end han vil eller kan opfylde for hende; men dette vil dog ikke hindre Kongen i at intrigere for hende. Efter at hun har taget Bolig i Celle, har en Løber erstattet Struensee for hende som Elsker; men hun viser større Selvbeherskelse i dette Forhold end tidligere, og skjønt man veed god Besked dermed, træder dog ikke noget altfor offentlig frem. For øvrigt taler hun om sine tidligere skamløse Handlinger (*ses debordements*) med en Frækhed uden Lige, og jeg veed, at hun har sagt, at Eders Majestæt havde havt Grund til at lade hende fængsle, og at, hvis De havde opsat det 24 Timer, vilde den samme Skjæbne have rammet Dem, Madame. Hun har endog tilføjet, at hun havde villet lade Kongen erklære for udygtig til at regere og lade sig selv udraabe til Regentinde sammen med sin Læge. Eders Majestæt kan stole paa Sandheden af, hvad jeg her fortæller.“ Da Karoline Mathilde dør, ønsker han naturligvis Juliane Marie til Lykke med, at en Fjende nu var borte, som ikke vilde have ophørt med at arbejde imod Danmarks Vel, som stedse

¹⁾ Breve af 29. April, 6. og 19. Juli 1772, 4. Maj 1774.

vilde have søgt at skabe Splid imellem Danmark og England, og som, hvis Kong Kristian VII døde (hvad Gud forbyde), vilde have kunnet forstyrre Dronningens og hele Statens Ro¹⁾.

Ingen vil vel kunne læse disse voldsomme Udtalelser uden at føle sig uhyggelig berørt. Hvor frastødende er det ikke at se Frederik II tale om, at han brugte Karoline Mathildes egen Overhofmesterinde til igjennem sin Broder at fortælle ham alt det onde, hun vidste om sin Dronning! Og var det sandt, hvad han saa voldsomt anklagede denne for? Det har visselig ingenlunde altid været paalideligt, hvad han i sine Breve og Skrifter har sigtet andre for. Særlig Paastanden om, at Karoline Mathilde selv skulde have erklæret, at hun paa en forbryderisk Maade havde villet gjøre sig til Regent sammen med Struensee, kan man rolig se bort fra. Hvor almindelig udbredt end den Sigtelse imod hende og Struensee var, som der her hentydes til, hvor stærkt den end virkede til at ophidse Stemningen mod dem, saa er det vitterligt, at der ikke er fremført noget Bevis derfor; det var da heller ikke derfor, at Struensee blev dømt til Døden. Sigtelsen er tilmed urimelig allerede af den Grund, at Struensee ganske sikkert ikke vilde have vovet et saa dumdristigt Skridt; man huske paa hans Fejghed overfor de norske Matroser og Fodgarden. Og naar Frederik II endog lader Karoline Mathilde formelig prale af, at hun havde været med om at lægge slige Planer, er dette ikke blot i og for sig ganske utænkeligt; men det strider ogsaa mod den sandsynligvis troværdige Fortælling, at hun paa sit Dødsleje overfor Præsten

¹⁾ 15. Juni 1775.

Roques havde talt om den Uret, der blev gjort hende ved de Beskyldninger, som fremsattes imod hende¹⁾.

Men hvad man nu end vil dømme om Frederik II's Udtalelser om Karoline Mathilde, saa havde han utvivlsomt ved hele denne Sag vist stor Sympathi for Dronning Juliane Maries og i det hele den danske Regerings Holdning, han kunde med en vis Ret tale om den Interesse, han havde for Dronningens saavel som for Danmarks Lykke²⁾. Og imidlertid var der ogsaa om et andet Forhold vexlet Breve imellem dem, der gav ham Lejlighed til at vise beslægtede Stemninger. Den 19. August 1772 foretog Gustav III i Sverige som vel bekjendt det Statscoup, der gjorde Ende paa Frihedstiden og lagde en stærk Kongemagt i hans Hænder. Han vidste godt, at Nabostaterne, baade Rusland, den dansk-norske Stat og Preussen, vilde se skjævt dertil, og at han udsatte sig for et Brud med dem. Men han vidste tillige, at Rusland var indviklet i en Tyrkekrig, og at det saavel som Frederik II desuden havde fuldt op at gjøre med Polens første Deling. Regeringen i Kjøbenhavn, mente han, vilde ikke gjøre noget paa egen Haand, og da den saa rustede sig i Henhold til tidligere Aftaler med Rusland, saa han det for saavidt ikke ugjerne, som han tænkte sig Muligheden af at kunne tilføje den et alvorligt Slag, inden andre Stater kunde blande sig i Kampen. Man kan visselig ikke fortænke ham i, at han var forbitret over den Iver, den dansk-norske Regering, saavel som

¹⁾ Jvfr. dermed Hist. Tidsskr. 4 R. II. S. 826—27 Note og Schierns Bemærkninger om denne Fortælling.

²⁾ 4. Maj 1774. I Brevet den 6. Juli 1772 taler han endog om den lykkelige Harmoni, der altid havde været imellem Danmark og Preussen.

den russiske, sekunderet af Preussen, havde vist for at bevare Frihedstidens for Sverige lidet lykkebringende Tilstande; men han var tillige optaget af Tanken om at bemægtige sig Norge, hvor han gjorde sig Illusioner om, at der var en udbredt Lyst til at komme bort fra Danmark. Saaledes traf baade han og Regeringen i Kjøbenhavn i Efteraaret 1772 temmelig alvorlige Rustninger, indtil man fra begge Sider som en Følge af Forhold, vi her ikke kunne gaa ind paa, mente, at det dog var bedst foreløbig at holde Sværdet i Skeden.

Under denne alvorlige Spænding havde Juliane Marie henvendt sig til Frederik II med samme Tillid, som hun havde vist ham i den nylig nævnte Sag. Hun kunde gjøre det fuldstændig trygt, thi skjønt Guslav III var Frederiks Søstersøn, følte denne Antipathi mod ham, og han holdt ingeniunde af, at Gustav havde givet sin Kongemagt en betydelig Forøgelse¹⁾. I samme Grad han i sine Svar paa Juliane Maries Breve viste sin Samstemning med den danske Regerings Opfattelse af Stillingen og med de forskjellige Forholdsregler, den traf, i samme Grad lød ogsaa hans Sprog beroligende. Han holdt Sverig for altfor svagt til, at det skulde vove en Krig, og han fandt, at man i Danmark havde valgt den rette Mand til at forsvare Norge, hvis det behøvedes, nemlig den særdeles dygtige General Huth. Kun under een Forudsætning vilde Gustav kunne gjøre stor Skade, det var, hvis der virkelig var et stærkt svensk Parti i Norge. Men i værste Tilfælde vilde dog dette Rige ikke

¹⁾ Ved Siden heraf kan det mærkes, at han, da han skrev til Juliane Marie om Statscoupet den 19. August, dog udtalte: „*Les états avaient rogné son pouvoir plus que le comportait la constitution du comte Horn.*“ (Brev af 13. September 1772.)

kunne gaa tabt for mere end een Vinter; naar Foraaret kom, vilde Rusland gjøre en kraftig Diversion imod Sverige, og han selv vilde da ogsaa komme til at optræde som den russiske Kejserindes Forbundsfælle; fra Frankrig kunde Gustav III ikke vente nogen Hjælp, skjønt det sikkert stod bag ved hans Foretagende, det var altfor finansielt ødelagt, det første Kanonskud, som den franske Hær affyrede, vilde medføre Statens Bankerot. Vistnok mente han, at Regeringen i Kjøbenhavn maatte være paa sin Post, men Grund til større Ængtelse var der ikke¹⁾, han troede ej heller, at Gustav vilde lade det komme til en Skilsmisse med sin Dronning, den danske Prinsesse Sofie Magdalene, undtagen hvis en Krig med Danmark virkelig udbrød²⁾. Det Sprog, Frederik II saaledes førte i sine Breve til Dronningen, svarede ganske til, hvad han lod sine Diplomater udtale baade i Kjøbenhavn og Stockholm³⁾. Senere, efter at denne Krigsfare var drevet over, gjorde han oftere i sine Breve sig en Fornøjelse af at komme med haanende Udfald mod sin svenske Søstersøn. „For ikke at være ledig“, skriver han saaledes engang, „har Kongen af Sverige lagt sig ud med sin Moder og opfundet uefterlignelige Moder for sine Svenskere.“⁴⁾

¹⁾ Breve af 13. og 27. September, 3. og 20. Oktober, 2. og 9. Novbr., 8. December 1772, 12. Januar, 6. Marts, 23. April 1773.

²⁾ Brev af 3. Oktober 1772.

³⁾ Depp. fra de danske Diplomater i Stockholm og Berlin af 18. December 1772 og 2. Januar 1773.

⁴⁾ Brev af 12. Juni 1779. Dog har han aldrig tilnærmelsesvis i dem brugt saadanne Udtryk som dem, der findes i et Brev fra ham til Broderen Prins Henrik af 3. August 1777 (26de Bind af den store Oktavudgave af hans Værker No. 281); her kalder han Gustav III „une ripère envenimée“ og „cette creature atroce“.

Var det end nærmest disse udenrigske Forhold, der havde bragt Juliane Marie til at indlade sig paa Brevvexlingen med Frederik den store, saa ere dog ogsaa de indre Forhold i selve den dansk-norske Stat undertiden paa Tale i deres Breve. Saaledes fortæller Dronningen Svogeren om Rantzau Aschebergs og Ostens Fjærnelse fra Konseillet, som han ganske billiger. „Det er sikkert,“ skriver han i Anledning af Ostens Afsked, „at intet er uheldigere end Splid i Ministeriet, især under saa kritiske politiske Forhold som dem, hvori vi i Øjeblikket ere stedte.“¹⁾ Forøvrigt berøres de indre Forhold i den dansk-norske Stat i flere Aar slet ikke i Frederik II's Breve, og Dronningen har altsaa, som det synes, ikke skrevet om sligt, ligesaa lidt som den preussiske Konge af sig selv har villet blande sig i den Slags Sager. Men senere kommer der en interessant Afvigelse derfra, og det var med Hensyn til A. P. Bernstorffs Afskedigelse i November 1780. Det er vitterligt, at denne nærmest var fremkaldt ved Guldbergs og Dronning Juliane Maries Frygt for, at Rusland, som Bernstorff var stødt an imod, skulde blive Danmark ugunstigt, naar han vedblev at være Udenrigsminister. Men der er tillige Grund til at formode, at Meningsforskjelligheder imellem dem og ham have gjort, at de ikke ugjerne grebe Lejligheden til at fjerne ham. Paa den Tid, dette skete, hed det desuden, at Frederik II havde havt sin Del deri, og dette var f. Ex. Meningen i Bernstorffs egen Kreds. Hans Svoger Frederik Leopold Stolberg skrev med rene Ord dengang fra Kjøbenhavn i flere Breve, at det var den preussiske Konge, der

¹⁾ Brev af 20. Marts 1773.

havde faaet ham afskediget, og at han som Redskab dertil havde brugt Dronning Juliane Maries Broder Ferdinand af Brunsvig¹⁾, der netop i Efteraaret 1780 var i Besøg hos Søsteren. Huske vi paa, hvad ovenfor er omtalt, at Frederik 27 Aar tidligere havde brugt den samme Ferdinand af Brunsvig, dengang han vitterlig søgte at styrte den ældre Bernstorff, knytter der sig unægtelig noget ret pikant til den brunsvigske Prinses forskellige Besøg i Kjøbenhavn. Men var det med Rette, at denne Formodning om Frederik II's Medvirkning ved A. P. Bernstorffs Fald blev udtalt? Her søger man med Iver til den preussiske Konges Breve for at se, om de indeholde noget, der peger i den Retning. Det første Indtryk er, at de inlet fortælle os derom. Ganske vist, Kongen siger, at han anser Bernstorffs Afskedigelse for at have været et saa godt som nødvendigt Skridt, hvis den gode Forstaaelse med Rusland skulde bevares, og han mener at kunne glæde Dronningen ved at udtale, at hele Europa bifalder Afskedigelsen som nyttig for Danmarks udenrigske Politik saavel som for dets indre Styrelse²⁾. Men, hvad det drejer sig om i disse Breve fra ham, er væsenlig kun Forholdet til Rusland. Han havde selv med en paafaldende Begejstring hilset Katharina II's Plan om at danne det væbnede Neutralitetsforbund af 1780 under den store Søkrig vest paa, især fordi han haabede, at det skulde blive hans Uvenner Englænderne ubehageligt; det var, skrev han, en Plan, hvorfor hele Europa velsignede Kejserinden; han kjendte, hedder det med en Reminiscens for Oldtidshistorien, „intet skjøn-

¹⁾ A. D. Jørgensen: Regeringsskiftet 1784 (Kjblhvn. 1888) S. 122 og 123.

²⁾ Anf. St. S. 135 og 137.

nere i Verdenshistorien, siden Pompeius havde rensat Havene for Sørøvere¹⁾). Bernstorff tog derimod Sagen anderledes. Han havde selv vistnok opstillet de folkeretlige Grundsætninger, som den russiske Kejserinde bag efter gjorde til sine; men han vilde, hvad der fra et dansk Standpunkt var fuldstændig statsmandsmæssig rigtig, undgaa et Brud med Englænderne, han afgjorde derfor paa egen Haand det for Danmark værste Stridspunkt med dem og forholdt sig kjendelig kjølig til den russiske Forbundsplan. Af denne Grund var det, at han vakte Vrede i Petersborg. Men det synes dog paafaldende, at denne Divergens skulde have bragt Frederik II til at ville spille en Intrige imod ham, og for øvrigt kan man ikke i Bernstorffs Politik se noget, hvorved han er traadt i Modsætning til Frederik II's Interesser. Guldberg udtalte et Par Aar senere i et Brev til en politisk Ven, at Bernstorff havde villet have Preussen bragt til det point, som Seculum begyndte med²⁾). Dette er en ganske uforsvarlig Tale af Guldberg. Der er ikke et Træk i hele A. P. Bernstorffs Politik, der kan opstilles som sigtende i den Retning. At han har anset Preussens stigende Magt for at være truende for Europa, er særdeles muligt. Det var som vel bekjendt hans Onkel og Læremester Johan Hartvig Ernst Bernstorffs Opfattelse, og denne har udtalt prófetiske Ord om, hvilke Virkninger den preussiske Udvidelsespolitik vilde faa, som man nu kan se citerede af baade franske og tyske Forfattere. Men den Tid, da Preussens Magt kunde knækkes, var længst forbi, dengang A. P. Bernstorff virkede

¹⁾ 29. Maj og 16. Juli 1780.

²⁾ A. D. Jørgensen anf. St. S. 154.

som Minister, det saa ingen bedre end han selv, og intet kunde ligge ham som Statsmand fjærnere end at tro paa Muligheden af, hvad Guldberg her har tillagt ham. Hvad der kan have været hans Hjærtes Ønske, er noget for sig, der ikke kan komme i Betragtning.

Trods alt dette er det imidlertid ingenlunde umuligt, at der har været noget sandt i det Rygte, Stolbergs Breve omtalte. Da Bernstorff paa flere Punkter var optraadt som fortsættende sin Onkels Politik, er det i og for sig ikke utænkeligt, at den mistænksomme Frederik II, der havde hadet Onklen, har været tilbøjelig til at mistro Brodersønnen¹⁾. Men det er tillige værd at lægge Mærke til et Brev, han tilskrev Juliane Marie den 12. August 1780, altsaa tre Maaneder før Bernstorffs Fald. Han hentyder her til Nyheder, han har faaet fra Danmark, der havde Betydning med Hensyn til Dronningen. Da de imidlertid ikke kunde gjælde for ganske sikre, havde han troet, at det var bedst at tale derom med hendes Broder Ferdinand, som stod paa Springet til at rejse til Kjøbenhavn. „Vi besluttede“, skriver han saa, „at give Eders Majestæt Meddelelse derom ved en Mand, som ingen kunde ane det om“²⁾. Ganske vist haabede han, at det var falske Formodninger, der havde givet Anledning til de Sigtelser, som indeholdtes i disse Efterretninger, men forudsat, at der var noget sandt deri, burde Dronningen efter hans Mening ikke være lige-

¹⁾ Det strider ikke herimod, at han, da A. P. Bernstorff i 1773 afløste Osten som Udenrigsminister, lykønskede Juliane Marie i den Anledning. Det kommer blot som en Høflighed, og den Gang havde Bernstorff endnu slet ikke spillet nogen politisk Rolle.

²⁾ Der staar „*par l'homme déguisé qui est chargé de les lui remettre*“.

gyldig derved, det kunde ellers let blive for silde, hvis der hemmelig lagdes nogen Plan mod hende (*si quelque trame se forme à la sourdine*). Det er aabenbart skjulte Fjender, han advarer Dronningen imod. Ved at læse dette Brev er jeg kommen til at tænke paa en Randbemærkning, der findes i Dortha Biehls anden Redaktion af hendes Skildring af Regeringsforandringen 1784 og den nærmest foregaaende Tid, og som Rigsarkivar Jørgensen har aftrykt i sit Skrift „Regeringsskiftet 1784“¹⁾. Det hedder her, at den egentlige Aarsag til Bernstorffs Afskedigelse laa i, at han en Dag i Sommeren 1780 paa Fredensborg fortrolig havde talt med General Eichstedt, Kronprinsens Overhofmester, om de almindelig brugte Kabinetsordrers Skadelighed og om Kronprinsens Konfirmation. Han havde sagt, at man med forenede Kræfter burde modsætte sig Kabinetsordrerne. Men dette rapporterede Eichstedt strax til Guldberg, som blev overordentlig forbitret dærover. Da det nu er vitterligt, at Bernstorff var en Modstander af det Regimente, som Guldberg i stigende Grad førte med Kabinetsordrer, støttet af Enkedronningen, ligger der sandsynligvis nok noget sandt bag ved denne Meddelelse, og naar omtrent samtidig Frederik II advarer Dronningen imod hemmelige Fjender, er det ifølge al Rimelighed et Rygte om Bernstorffs Opposition, som han har tænkt paa ved sit Brev, og hvorom han har talt med Prins Ferdinand af Brunsvig. Det er da ogsaa meget tænkeligt, at denne mundtlig har advaret Dronningen imod Bernstorff, hvor overflødigt dette end vistnok var. Naar Frederik II, som det vil erindres, i det ovenfor citerede Brev til Dronningen efter denne

¹⁾ S. 118.

Ministers Fald taler om de gode Virkninger, dette vilde have ikke blot med Hensyn til den udenrigske Politik, men ogsaa, hvad den indre Styrelse angik, er det et yderligere Vidnesbyrd om, at han har vidst Besked med, at Bernstorff ikke var enig i den Maade, hvorpaa denne lededes.

Omtrent samtidig var der kommet et Spørgsmaal op, som Frederik II i sit Ønske om at knytte det danske Kongehus nær til sig, lagde stærk Vægt paa at faa afgjort efter sit Tykke, det var Spørgsmaalet om Kronprins Frederiks Giftermaal. Uagtet denne i Efteraaret 1780 ikke endnu var mere end 12 Aar gammel, fandt Juliane Marie og Frederik II dog, at Tiden kunde være passende til at faa det afgjort, hvem han skulde giftes med, det kunde næppe være vanskeligt at faa den 12aarige Dreng til at gaa ind paa, hvad man foreslog ham. Den første Tanke var den, at han til Brud skulde have en Prinsesse af Würtemberg, en Søster til Storfyrst Pouls Gemalinde; derved vilde Baandet til Rusland formentlig blive knyttet fast, og baade Frederik II og den daværende danske Regering vare enige om at holde Forbindelsen med Rusland for at være af den allerstørste Vigtighed for dem begge. Frederik II udviklede i et Brev for Juliane Marie, hvor stærkt han anbefalede denne Ægteskabstanke til den russiske Regering. Men uheldigvis havde netop nu Kejser Josef II begyndt at underminere ham i Petersborg, og Resultatet blev, at Katharina II afviste dette Forslag, hun foretrak at faa den unge Prinsesse gift med den senere Kejser Frans II, et Vidnesbyrd foruden andre om, hvorledes hun nu gik over i den østerrigske Lejr. Næppe havde Frederik II faaet at vide, at Planen var slaaet fejl, førend han fore-

slog, at en Datter af hans egen Brodersøn, den senere Frederik Vilhelm III, skulde være Kronprinsens Brud. Juliane Marie gik med Iver ind derpaa, hun fik Kronprinsen til at samtykke, og alt syntes nu klappet og klart¹⁾. Man enedes siden om, at Forlovelsen skulde deklarereres, saasnart Kronprinsen var bleven konfirmeret i Paasken 1784. Adskillige Breve fra Frederik II dreje sig om denne Sag²⁾, der for øvrigt som vel bekjendt aldrig førte til noget, da Kronprinsen efter Regeringsforandringen 1784 ikke vilde vide noget af, at han skulde være bundet ved det Løfte, man havde faaet ham til at give som 12aarig Dreng.

Vi have set, at Frederik II allerede i Sommeren 1780 havde advaret Juliane Marie imod hemmelige Modstandere, og opfyldt som han var af Ønsket om at se hende bevare sin Indflydelse paa vort Fædrelands Regering, søgte han i de nærmest følgende Aar at skaffe sig Underretning om Partistillingen i de danske Regeringskredse for at kunne advare hende i Tide. I flere Breve kommer han tilbage til, hvad der forekom ham betænkeligt. Den 22. Juli 1781 skriver han, at han har hørt tale om et Komplot, der var opdaget i Kjøbenhavn, og

¹⁾ Med Hensyn til Opfattelsen hos den daværende dansk-norske Regering af Vigtigheden af at fremme en Tilknytning til Preussen, samtidig med at man stod i nøje Forbund med Rusland, henvises til Guldbergs Ord i hans bekjendte Betænkning af 6. Decbr. 1780: „Der er imellem Danmark og Preussen et nøje Venskab, grundet paa en stærk Alliance med det samme Rusland, og vor Fordel og Sikkerhed gjør det til en Pligt for os ikke alene at ønske, men og i Rusland befordre dette Baands Varighed. Ved dette middelbare Venskab med Preussen synes vor Sikkerhed at have naaet al menneskelig Fuldkommenhed“ (Giessing: Struensee og Guldberg S. 184 [Kjhhvn. 1849]).

²⁾ Se A. D. Jørgensen auct. St. S. 132 ff.

interessant er det at se ham skrive den 11. April 1783, at han er bange for, at det kan komme til Forstyrrelser i Kjøbenhavn, naar Kronprinsen bliver erklæret myndig; tre Uger senere hedder det i et Brev fra ham: „Jeg, der er min uforlignelige Dronnings ret inderlige Ven, jeg beder og besværger Dem om med Aarvaagenhed at holde Øje med et Parti, som jeg har Mistanke om, er ved at danne sig i Danmark, og især at passe paa dem, der omgaas Deres Sønnesøn, for at ikke nogle Intriganter Ondskabsfuldhed skal fordærve hans uskyldige Hjærte. Jeg længes meget, det tilstaar jeg, efter at se det Tidspunkt, da han bliver myndig, gaa forbi, uden at ærgjerrige og ildesindede Folk bringe nogen Forstyrrelse. Min kjære Dronning ser, at dette Øjeblik nærmer sig, og jeg tvivler ikke om, at Deres Klogskab og Forsigtighed vil bringe Dem til at træffe saa gode Forholdsregler, at alt forløber til Deres største Tilfredshed.“¹⁾ Hvor ængstelig Juliane Marie end plejede at være, følte hun sig til Uheld for sig selv imidlertid paa dette Tidspunkt fuldstændig tryk, og hun skrev til ham, at han kunde være ganske rolig. Han undlader saa naturligvis ikke at udtale sin Glæde over at høre, at hun havde forudset alle Muligheder, og at hun altsaa kunde føle sig sikker paa Fremtiden²⁾.

Det er, vil man se, paa en ret interessant Maade, forskjellige Forhold og Sider af vor Historie i den saakaldte Guldbergske Tid afspejle sig i disse Breve, og den Stilling, den store preussiske Konge har indtaget som en Slags politisk Raadgiver for Dronning Juliane Marie, er for paafaldende, til at den bør være ukjendt.

¹⁾ A. D. Jørgensen anf. St. S. 149—50.

²⁾ Brev af 29. Maj 1783.

Men hertil knytte sig saa ogsaa Breve af andet Indhold. Der er baade saadanne, hvori han kommer ind paa Familieforhold, og andre, hvor han griber Lejligheden til Almenbetragtninger af forskjellig Slags. I Anledning af et Besøg af en Søster, der var Enkehertuginde i Brunschwig, skriver han, at det har været et af de lykkeligste Øjeblikke i hans Liv. „Der er“, hedder det videre, „ingen sand Lykke i Livet undtagen den, der vedrører Hjærtets Følelser. Hvad der hører sammen med Forfængeligheden, er kun Røg, hvad der staar i Forbindelse med Rigdomme, er kun Graadighed, og hvad der tjener Menneskenes andre Daarskaber, er kun Skuffelser; Venskabet derimod er det eneste virkelige Gode, vi kunne have Glæde af i dette korte Liv.“ Og hvor pessimistisk lyder det ikke, naar han et andet Sted udbryder: „Verden er et stort Lotteri, hvori enhver haaber at vinde det store Lod; men saalænge Verden har staaet, ere alle Mennesker blevne bedragne i deres Forhaabninger.“ Langt talrigere ere dog de Breve, hvori han har udtalt sig om samtidige Forhold i den store europæiske Politik og om de forskjellige Regeringer. Noget egentlig nyt med Hensyn til hans Opfattelse paa dette Omraade give de selvfølgelig ikke, man kjender den tilstrækkelig andensteds fra. Men den uforbeholdne Maade, hvorpaa han, som tidligere berørt, ytrer sig om alt dette, giver dog adskillige Enkeltheder i dem Interesse, saaledes den Bitterhed, hvormed han stedse omtaler Englænderne, hvis Hovmod imod alle andre Nationer han finder ganske utaaleligt; ikke mindre fremtrædende er den Haan, han udtaler om den engelske Regerings Politik, særlig med Hensyn til Kolonierne i Nordamerika, som han forudsaa vilde have Tabet af dem til Følge. „Hvis“, skriver han et Sted,

„Englænderne slippe nogenlunde helskindede derfra, maa man tro, at der er et særegent Forsyn, som vaager over, at de taabeliges og vanvittiges Handlinger kunne faa et heldigt Udfald“¹⁾. Ikke stort mindre spydig er han med Hensyn til Frankrig, der i hans Øjne var et Land, som var i fuldstændigt Forfald. Det var, siger han, for svagt til at spille en anden Rolle end den intrigante Tjeners i Komedien²⁾. Men den Regering, som han føler mest Uvilje imod, er naturligvis Østerrig. Marie Theresia opfatter han vistnok ikke mere som pønsende paa ondt; tvært imod, han ønsker bare, at hun maa blive ved at leve, da hun tydelig nok søger at holde Sønnen, Kejser Josef II, tilbage. Thi denne er i hans Øjne den store Urostifter, der blot venter paa Moderens Død for at vende op og ned paa Forholdene i Europa, og han ser ham have Kaunitz ved sin Side, denne hans egen frygtelige Modstander fra Syvaarskrigens Tid, som han paastod, kun havde faa Ligemænd, hvad Skurkestreger angik³⁾. Derimod staar Katharina II af Rusland for ham med en Glorie om Panden, hun er den store, den udødelige Katharina, hun hører til de Væsener, der synes at være fødte til at skabe Lykke. Alliancen med Rusland er ham derfor alt, og den haaber han at kunne efterlade de følgende preussiske Konger som en lykkelig Arv. Men uheldigvis skulde denne Herlighed ikke holde ud indtil Enden, han maatte til sin umaadelige Ærgrelse se Josef II fortrænge ham hos Katharina II, og hvorledes hun valgte at gaa sammen med Østerrig baade i Orienten og andre Steder. Saa er det da ogsaa ynkelig forbi

¹⁾ 24. August 1779.

²⁾ 15. April 1775.

³⁾ 12. Juni 1779.

med Katharinas mageløse Egenskaber, saa ser han, at det er Forfængeligheden, der raader hos hende, at om hun end kan fremsætte store Tanker, saa realiserer hun dem ikke; netop hendes Plan med den væbnede Neutralitet, som han havde lovprist i saa stærke Udtryk, er ham nu et Vidnesbyrd derom. Det er ogsaa med Spydighed, han taler om hendes Attraa efter at gjenrejse det græske Kejserdømme i Konstantinopel. Om hendes Alliance med Josef II siger han bittert: „Det er for højt for mig at dømme om de to Guders Færd“, og han er endog skarp nok til at sammenligne deres Politik imod Tyrkiet med en Aftale imellem et Par Landevejsrøvere, der ligge paa Lur efter en Rejsende, som de ville udplyndre¹⁾ — et Billede, som han, i Parenthes sagt, tidligere havde brugt om den Koalition imod ham selv, der fremkaldte Syvaarskrigen, men som han uheldigvis har glemt at benytte, hvor han i sine Skrifter har skildret sin, Ruslands og Østerrigs Optræden imod Polen. Kejserinden er for ham i denne Tid kun den umættelige, han betegner hende med Udtrykket „la pantocratrice“. For øvrigt svigter hans Lune ham ikke i Anledning af disse Skuffelser, og han kan i sit Forhold til Katharina II og Josef II sammenligne sig med en bedrøvelig Ægtemand, der var gjort til Hanrej af en lykkelig Galan. Den fra sin Optræden 1788 i Danmark bekjendte engelske Diplomat Elliot havde netop paa denne Tid havt den store Ærgrelse, at hans Kone tog sig en Elsker i en Baron Kniphausen i Berlin, og da det kom til en Duel mellem ham og Elskeren, blev han saaret. Med en Hentydning hertil skriver Frederik II: „Min Alder gjør mig mindre

¹⁾ 11. Oktober og 18. Februar 1783.

voldsom end Elliot. Denne stakkels Aktæon har duelleret med ham, der havde taget hans Kone fra ham, og er bleven saaret. Jeg nøjes med at se mig i Spejlet og betragte den Prydelse, hvormed Cæsar Josef har smykket min Pande¹⁾.

Naar man har fulgt Frederik den stores Breve indtil Foraaret 1784, er man spændt paa at se, hvorvidt Regeringsforandringen 14. April 1784 vilde faa Indflydelse paa Korrespondancen. Det kunde ikke være andet, end at Virkningen maatte blive betydelig. Ikke alene var Juliane Marie fra nu af ganske uden politisk Indflydelse; men Frederik II maatte være forberedt paa, at Breve, som han nu skrev til hende, vilde blive aabnede undervejs. Altsaa om Politik vilde han ikke ytre sig mere; men derfor hørte han ikke op med at skrive til hende; hun modtog i den følgende Tid indtil hans Død ikke mindre end 29 Breve fra ham. Naturligvis taler han ikke ligefrem om, hvad der var sket 14. April; men man mærker tydelig hans Stemning i et Brev, som han skrev den 7. Juli 1784²⁾. Det hedder her: „Min kjære Søster fra Brunsvig har været her; vi have talt meget sammen om Deres Majestæt, men det har ikke været noget, jeg kan betro Papiret; jeg antager dog, at min kjære Dronning vil kunne gjætte, hvad vore Samtaler have drejet sig om.“ Ligesom man et enkelt Sted kan se ham snærte de daværende danske Ministre som „lettroende“, saaledes føler man i et Brev hans Bitterhed over, at Kron-

¹⁾ 19. Juli 1783.

²⁾ Det er paaafaldende, at et Brev, han skriver til hende 10. Maj 1784, er affattet saaledes, at man skulde tro, at han dengang endnu ikke vidste noget om Regeringsforandringen, hvad dog er ganske utroligt.

prinsen efter 14. April havde vraget den preussiske Brud, han havde tiltænkt hende. Han skriver her: „Prinsen af Hessen vil rejse til Kjøbenhavn for at faa sin Datter gift med Kronprinsen og for om muligt at regere Danmark; han har mistet denne Charlatan St. Germain¹⁾, og for at trøste ham vil man lidt efter lidt sætte ham ind i Regeringssagerne. Det vil føre til en aabenbar Rivaliseren med Bernstorff, og saa vil det komme an paa, hvem der kan faa styrtet sin Modstander“²⁾. Denne Prins af Hessen var den bekjendte Landgreve Karl af Hessen, gift med Prinsesse Louise, Frederik V's yngste Datter af første Ægteskab. Han havde nogle Aar tidligere med Anbefaling fra Juliane Marie fulgt Frederik II under hans Felttog imod Østerrigerne 1778, og han var bleven meget venlig behandlet af Kongen, ligesom denne ogsaa i sine Breve til Juliane Marie havde omtalt ham paa en smigrende Maade. I Modsætning dertil var det Brev, vi her have gjort Bekjendtskab med, alt andet end venligt. Senere, da Frederik II mærkede, at Dronningen havde taget sig det nær, og at Prinsen af Hessen havde givet Forsikringer om, hvor langt det havde været fra, at han havde villet gjøre noget, der var ham imod, vilde han bortforklare sine Ord og kom med nogle høflige Udtalelser om Prinsen; men sin Opfattelse forandrede han næppe³⁾. Dette er det eneste Sted i Brevene efter 14. April 1784, hvor han strejfer Forhold i Danmark saaledes, at hans Ord have nogen Interesse. Han kan en enkelt Gang klage stærkt over den alminde-

¹⁾ Naturligvis den for sine magiske Kunster bekjendte Greve.

²⁾ 16. Oktober 1784. Se A. D. Jørgensen anf. St. S. 316.

³⁾ 3. December 1784.

lige Tilstand i Europa, under hvilken man saa alle fornuftige og faste Regeringsgrundsætninger blive kuld-kastede; men for det meste ere Brevene venlige Opmuntringer til Dronningen om at bære Livets Modgang med Resignation, han glæder sig over, hvor smukt hun udtaler sig om sin Stilling, over den ophøjede filosofiske Fatning, hun viser i sine Breve, og han kommer aldrig, hvad der ikke bør glemmes, med nogen Ytring, der kunde ægge hende. Tvært imod, han er stedse beroligende i sine Udtalelser, samtidig med, at han venlig spørger til hendes Helbred og fører forskjellig Smaapassiar. Som Helhed taget gjøre disse Breve et elskværdigt Indtryk, og have de ikke anden Betydning, have de dog i det mindste den, at de ere et tydeligt Vidnesbyrd om, at hans Venskab for Juliane Marie var oprigtigt. Selv da han tilsidst var saa svækket, at han ikke kunde føre Pennen, sendte han hende dog ved en andens Haand en venlig Hilsen. Det gjælder de to sidste Breve, hun har faaet fra ham.